

V celém letošním roce určitě neexistuje v našem oboru výročí žádně důležitější události, než je založení Nového Města pražského. Bylo to 8. března 1348, kdy Karel IV. podepsal a vydal zakládací listinu. O několik dnů později - dne 26. března - osobně položil základní kámen do městských hradeb jako nejdůležitější stavby středověkých měst.

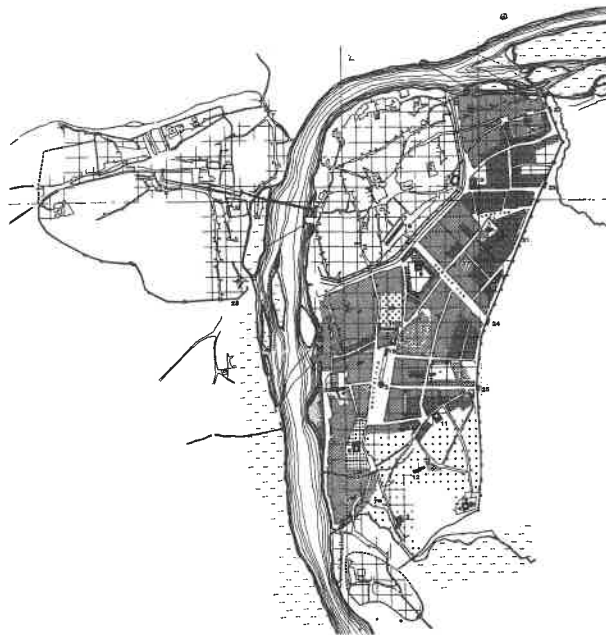
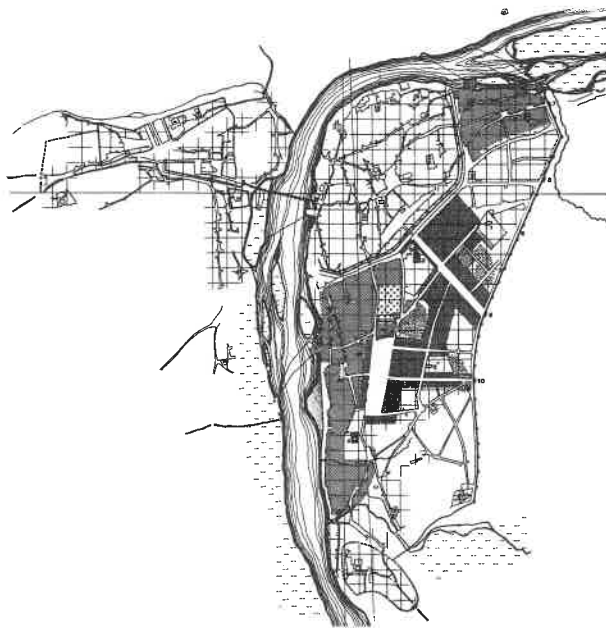
Zakládací listina obsahuje mnoho moudrých ustanovení, vnášejících do výstavby určitý řád a zároveň usnadňujících novým osadníkům realizaci jejich staveb. Nebylo to nijak snadné v situaci, kdy byly určité části nově vymezeného města zvláště při vltavských březích již odedávna zastavěny a měly svou stabilizovanou uliční síť. Ještě složitější bylo uspokojit zájmy Starého Města, jehož hradby i brány na pravém vltavském břehu ústily do novoměstského území. Vznikaly tím složité právní i bezpečnostní vztahy a zejména Staré Město tím bylo velmi dotčeno. Řešení se hledalo ve sloučení Starého a Nového Města, což se však ani Karlu IV. nepodařilo natrvalo prosadit.

Opravdovým vrcholem evropské středověké stavby měst je především urbanistická koncepce Nového Města. Na ojedinělé rozloze více než 3 km² se neznámému tvůrci plánu - snad tehdejšímu staviteli Svatovítské katedrály Matyášovi z Arrasu - podařilo dát novému městskému útvaru výraznou a pevnou koncepci. Navázala na hlavní, k branám Starého Města směřující cesty, které se jako tři paprsky staly se třemi na nich ležícími hlavními tržišti základem nového městského půdorysu.

Za nejdůležitější byla zřejmě považována spojnice obou pražských hradů, při níž bylo vyměřeno na rozloze přes 8 ha největší tržiště - dnešní Karlovo náměstí, nazývané rovněž Fórum Magnum. Sloužilo nejen jako dobytčí trh, podle kterého se také nazývalo,

ale jednou do roka se měnilo v nejdůležitější prostranství celé Římské říše, protože se na něm jejimu lidu ukazovaly říšské korunovační klenoty a relikvie. Neméně zajímavou koncepcí dostal Koňský trh - dnešní Václavské náměstí, zaujímající téměř tři čtvrtě kilometru dlouhý prostor mezi Staroměstskou a Novoměstskou branou. O tom, že autor plánu dokázal reagovat na existující situaci svědčí třetí tržiště - Senovážné náměstí, kterému byl ponechán rostlý trojúhelníkový tvar z původního staršího osídlení.

Nové Město bylo tímto způsobem vlastně složeno ze tří městských útvarů s jejich hlavními osami i tržišti. Tyto tři části byly však důmyslně propojeny v celé uliční síti a zejména příčnou ulic - dnešní Vodičkovou a Jindřišskou, spojující jejich hlavní prostory. Kompoziční záměry byly zvýrazněny diferencovanými rozměry ulic, z nichž některé měly na tehdejší dobu zcela nebývalou šířku až téměř 30 m. Uzlové body půdorysu byly vyznačeny dominantami chrámů a klášterů, nesoucích zároveň hluboké symbolické významy a připomínajících zemské a říšské patrony - např. Karla Velikého, nebo důležité události ze života Karla IV.

Urbanistická koncepce Nového Města pražského tak ve svém základním uspořádání

ní je nejen vrcholem urbanismu středověkého, ale v mnohém jakoby naznačuje kompoziční principy renesance a baroka. Lze jen litovat, že v žádných světových dějinách urbanismu nezaujímá Nové Město pražské tomu odpovídající pozici. Tím více je nutno ocenit knihu Nové Město pražské, která vyšla také v cizojazyčném překladu. Jejím autorem je před dvaceti lety zemřelý architekt Vilém Lorenc (21.3.1905 - 9.9.1978), zakladatel a dlouhou dobu ředitel projektového ústavu pro rekonstrukci památkových měst a objektů.

V 16. století se zařadil mezi autory tehdy tak početných traktátů o architektuře a stavbě měst malíř světového významu **Albrecht Dürer** (21.5.1471 - 6.4.1528). V roce 1527 vyšel jeho Ferdinandovi I. věnovaný spis "Poučení o opevňování měst, zámků a míst". Představuje syntézu ještě středověkých pravidel zakládání měst s novými renesančními podněty, s nimiž se Dürer seznámil během svých pobytů v Benátkách. Určitý vliv na obzvlášť podrobné řešení a popisování opevňovací soustavy mohla mít i jeho účast na obléhání Hohenaspergu v roce 1519.

Své ideální město si představoval jako čtverec, který měl spolu s 300 m širokým opevněním rozměry 1,5 x 1,5 km. Uvnitř se území dělilo na 16 šachovnicově uspořádaných bloků, z nichž 12 sloužilo bydlení a 4 uprostřed měly být vyhrazeny pro královský palác. Podrobně je v návrhu řešeno rozmístění jednotlivých veřejných budov, stejně jako umístění řemeslnických dílen. Domy vojáků měly být situovány podél hradeb a naopak domy bohatců a pánů seskupeny v centru kolem paláce.

Obecně se soudí, že Dürerův spis a v něm obsažený projekt ovlivnil koncem 16. století projekt H. Schickhardta pro nové město Freudenstadt. Nelze vyloučit ani vliv na prvé francouzské renesanční urbanistické dispozice, protože již roku 1535 byl spis včetně ilustraci přeložen a vydán ve Francii.

Další významnou osobností je francouzský zahradní architekt **André Le Nôtre** (12.3.1613 - 15.9.1700). Pocházel ze zahradnické rodiny a až téměř jako padesátiletý se proslavil projektem a vybudováním velké rezidence Vaux-le-Vicomte pro ministra financí Fouqueta. Tohoto úkolu se ujal spolu se svými přáteli ze studií, kterými byli architekti Le Brun a Le Vau. Vytvořili architektonický soubor, který vyvolal zájem a zřejmě i závist Ludvíka XIV. Ministr financí upadl v nemilost a Ludvík XIV. povovo-

lal všechny tři autory na stavbu své vlastní rezidence ve Versailles. Jejich výstavba byla zahájena budováním parku, v němž Le Nôtre působivě vyjádřil základní barokní kompoziční principy, které následně po mnoho staletí - a mnohdy až dodnes - ovlivňovaly a ovlivňují prostorovou kompozici měst i krajin. Byl to v barokním období tvůrčí čin obdobného významu, jakým bylo založení Nového Města pražského ve středověku.

Přibližně o 100 let později působil ve Francii architekt **Jean Jacques Marie Huvé** (28.4.1783 - 23.11.1852), který navázal na tvorbu svého otce Jeana Jacquese Huvé (1742 -1808). Otec byl Blondelovým žákem a oba, otec i syn, byli výrazně ovlivněni Le Nôtrovou koncepcí Versailles. Největší uplatnění našli oba za Napoleona, pro něhož vypracovali nerealizovaný projekt města, které se mělo nazývat Cité Napoléon. Z hlediska vývoje urbanistických koncepcí je však ještě zajímavější teoretické pojednání o městských plánech, nazvané "Všeobecné a specifické utváření šesti rozličných částí městských plánů". Byla to představa o proměně celého osídlení země na soustavu měst se 100 až 150 000 obyvateli ve vzdálenostech 10 - 20 km. Města se dělila na 6 čtverců, z nichž každý měl své náměstí a soustavu radiálních ulic. Celá úvaha publikovaná v Journal des Bâtimens končí slovy, že "zdokonalování měst zvyšuje slávu každého národa, protože prestiž země závisí na co největším počtu krásných měst."

V samých počátcích soudobé stavby měst v Německu měl významnou úlohu stavitel, historik architektury a urbanista **Cornelius Gurlitt** (1.1.1850 - 23.3.1938). Byl synem malíře krajin, vystudoval stavební průmyslovku a následně se věnoval studiu architektury v Berlíně, Vídni a Stuttgartu. Působil jako stavitel a architekt v mnoha německých městech, avšak stále více se zajímal o dějiny umění a architektury, jak o tom svědčí jeho obsáhlé spisy o dějinách architektury v 18. a 19. století.

Za vyvrcholení jeho životní dráhy lze považovat léta 1893 -1920, kdy byl profesorem na Technice v Drážďanech. Tam již od roku 1902 jako jeden z prvních v Evropě vedl samostatné přednášky o stavbě měst a roku 1910 založil a vedl urbanistické semináře, které byly tehdy dokonce povinnými pro všechny, kteří se v projektové nebo správní činnosti v Sasku věnovali plánování a stavbě měst. Svě rozsáhlé zkušenosti vložil v roce 1920 do ještě po osmdesáti letech zajímavé a podnětné knihy "Příručka stavby měst".

V roce 1922 patřil mezi zakládající členy Svobodné německé akademie pro stavbu měst, byl zvolen jejím prvním prezidentem a od roku 1929 jejím čestným prezidentem. O významu Cornelia Gurlitta svědčí, že si pokračovatelka této organizace - Německá akademie pro stavbu měst a zemské plánování - při oslavě svého 75. výročí založení připomněla v roce 1997 Gurlittovu osobnost několika semináři, věnovanými nejen tehdejší době, ale především jeho dodnes platným myšlenkám.

S dalším jubileem se již přenášíme do 20. století a přímo do ohniska vzniku moderní umělecké avantgardy. Před 110 lety se v Praze jako syn švýcarského průmyslníka a obchodníka narodil **Sigfried Giedion** (14.4.1888 - 9.4.1968). Ještě jako dítě přesídlil s rodiči do Vídně, kde absolvoval střední školu a ve svém studiu pokračoval na Technice v Curychu. Roku 1913 tam získal diplom strojího inženýra, ale zároveň se již věnoval studiu dějin umění, ve kterém pokračoval v Mnichově. Kromě psaní básní a dramát se stále více orientoval na soudobou architekturu a dostal se do okruhu jejích tvůrců. Jeho nejbližšími přáteli se stali W.Gropius, Le Corbusier a A.Aalto. Ti jej přivedli mezi zakladatele pokrokového sdružení CIAM v roce 1928 ve švýcarském La Sarraz. Tam byl jednomyslně zvolen generálním tajemníkem a organizací CIAM pak věnoval celý svůj život.

Přes náročnou organizační práci si našel čas i k přednášení a psaní knih, které vesměs patří mezi základní teoretická východiska moderní architektury. Z více než desítek knih obzvlášť vyniká jeho objemný spis "Prostor, čas a architektura" z roku 1941. Ten byl již dávno přeložen a vydán v mnoha zemích světa, avšak stejně jako mnoho jiných základních knih našeho oboru se nedočkal českého vydání.

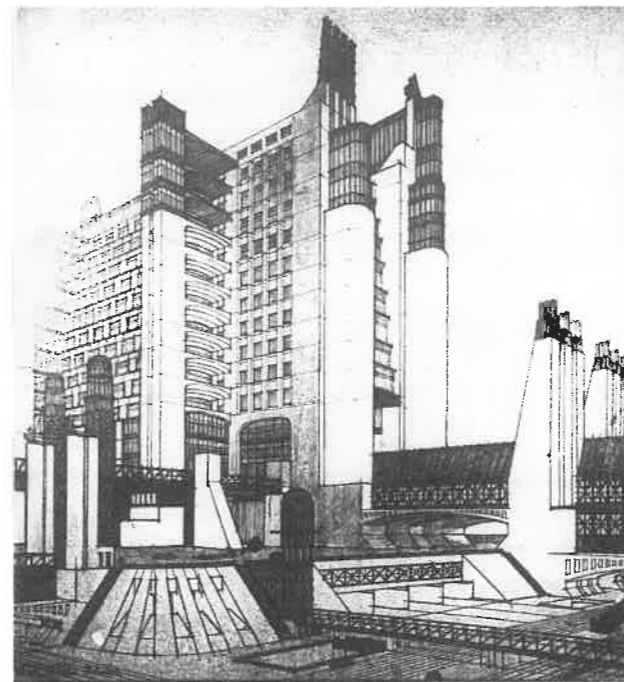
Ve většině svých knih se Giedion věnoval též urbanistické problematice, kterou chápal především v jejím sociálním a emocionálním aspektu. Byl jedním z iniciátorů sídliště Neubühl, postaveného v letech 1930-32 u Curychu jako manifestace moderních urbanistických zásad. V poválečné době se hlavním předmětem jeho zájmu stala humanizace města. Té věnoval v roce 1952 knihu, v níž předvídavě viděl hlavní problémy současných a budoucích měst v jejich centrech. Proto také ovlivnil zaměření druhého poválečného kongresu CIAM na "Srdce našich měst".

Ve stejném roce i měsíci jako Giedion se ve městě Como v severní Itálii narodil

Antonio Sant'Elia (30.4.1888 - 10.10.1916). Studoval architekturu v Bologni a Miláně, kde od roku 1912 začal pracovat jako architekt v kancelářích svých bohatších kolegů. Skutečně tvůrčí uspokojení našel doma při kresbách městských souborů a staveb. V roce 1914, krátce před vypuknutím 1. světové války, se účastnil výstavy skupiny, která se nazývala "Umělecká rodina". Samotná výstava měla název "Nové tendence" a jeden z jejích hlavních oddílů, do kterého byly zařazeny i Sant'Eliovy kresby se jmenoval "Nové město". Kromě vlastních kreseb přispěl Elia i do katalogu výstavy tzv. "Poselstvím".

V té době se zřejmě Sant'Elia dostal do kontaktu s futuristickým hnutím, založeným v roce 1909 jeho krajanem Marinettim. Možná, že to byl právě organizátor výstavy a příslušník futuristické skupiny Mario Chiattone, který Sant'Elia přesvědčil, aby původní text svého programového prohlášení upravil a znovu vydal pod názvem "Manifest futuristické architektury". To však již vypukla světová válka a příslušníci futuristické skupiny, považující válku za jeden z projevů moderní strojové civilizace, se dobrovolně přihlásili do italské armády. Na podzim roku 1916 našel Sant'Elia v bojích u Monfalcone svou smrt.

Text Manifestu začíná radikálním odmitnutím dosavadní architektury, která "je směsí nejrůznějších slohových prvků, jimiž je maskován skelet moderního domu. Nová krása betonu a železa je znesvěcována karnevalovými dekoracemi, které nejsou zdůvodněny ani konstruktivní nutností ani naším vkusem a které pramení ...z překva-

pivého rozšíření slaboduchosti a neschopnosti, které jsou nazývány neoklasicismem". Cílem by mělo být "řešení nových a naléhavých problémů futuristického domu a města, které by nám duchovně a hmotně zcela náležely, v nichž by se mohl rozvíjet náš rušný život, aniž by se jevil jako groteskní anachronismus".

Nejčastěji bývá citován ten odstavec manifestu, v němž se zdůrazňuje, že "musíme vynalézt a postavit futuristické město, podobné nesmírné hlučící dílně, aktivní, pohyblivé a ve všech částech dynamické; futuristický dům musí být jako gigantický stroj. Výtah se již nesmí skrývat jako osamělý červ v šachtě schodiště. Zbytečná schodiště musí zmizet a výtahy musí stoupat podél průčelí jako hadi z ocele a skla ....."

Na závěr Manifestu je v dramaticky vyrocených jednotlivých bodech lapidárně vyjádřen program, podle něhož "k základním znakům futuristické architektury patří to, že je spotřebním statkem a že je pomíjivá. Domy budou mít kratší životnost, než my. Každá generace si musí postavit své vlastní město".

Celé jeho dílo představuje našťástí uchovaný soubor kreseb a dále Manifest, který patří mezi základní programové dokumenty počátků moderního umění a zvláště architektury. V Manifestu je vyjádřeno mnoho myšlenek, které se v následujících letech staly základními diskusními tématy architektonické a urbanistické avantgardy. Zároveň byly přenášeny do projektů, jako bylo například Le Corbusierovo Soudobé Město z roku 1922. Sant'Eliovy představy o moderním městě vyjadřují ovšem dobový nekritický obdiv moderní strojové civilizaci, který byl vlastní

většinou umělecké avantgardy a dnes již působí spíše odstrašujícím dojmem.

Doufejme, že se stále ještě v dobrém zdraví dožívá svých 85 let francouzský architekt **Georges Candilis** (nar. 11.4.1913). Narodil se v řecké rodině v Baku a architekturu studoval v Řecku, kde se roku 1933 setkal s Le Corbusierem na kongresu CIAM v Aténách. Po válce pracoval zprvu v Paříži u A.Lurcata a brzy přešel do ateliéru Le Corbusiera, pro kterého vedl v letech 1947-51 stavbu Unité d'habitation v Marseilles. Právě tam se seznámil s Američanem S. Woodsem a později s A.Josicem z Bělehradu. Společně vytvořili velmi úspěšný projekční ateliér s mnoha vítězstvími v soutěžích i realizacemi.

Jejich nejznámějším dílem doposud zůstává 1. cena v soutěži a následná realizace velkého obytného souboru Le Mirail v Toulouse z roku 1961. Pokusili se zde překonat omezenost funkcionalistických principů, potlačit automobil a obnovit význam pěší ulice jako společenského prostoru. Stavební provedení ovšem prokázalo, že uskutečnění takového záměru není nijak snadným - což se znovu a znovu ověřuje ve všech současných pokusech o návrat k tradičním urbanistickým hodnotám městského prostředí.

Jiří Hruza